

A királynéi udvarbírói tisztség és viselői Károly Róbert uralkodása idején

A királynéi udvar – a királyihoz hasonlóan – a több-kevesebb rendszerességgel a királyné környezetében tartózkodó emberek összességét jelentette, mely két jól elkülöníthető rétegből állt; a királynéi udvar báróiból és a különféle királynéi szolgálattelévőkéből.¹ A bárók tisztségei nagyjából megfeleltek a királyi udvar méltóságainak (a nádori tisztség kivételével).² Az 1298-as törvény 24. cikkelye kimondta, hogy a királynéi udvart méltóságokkal és tisztségekkel töltsék be, s azokat magyar nemesek vezessék, és hogy az udvarban a királyné köteles a király által kiválasztott bárókat tartani.³ A rendelkezés érthető, hiszen királyaink külföldről választottak feleséget maguknak, akik szülőföldjükéről kísérettel érkeztek, s a királynék inkább közülük választanának tisztségviselőket, háttérbe szorítva a magyar urakat, ezért is hangsúlyozza a törvény szövege, hogy magyar urak szolgáljanak a királyné udvarában. Eszerint tehát az Árpád-kor végén a királynénak elvben nem volt beleszólása, hogy kik legyenek a királynéi udvar tagjai.

A fő kérdés, hogy az anarchia és a dinasztiaaváltás mennyiben hozott változást, és Piast Erzsébet, illetve elődei megválaszthatták-e, hogy kik szolgáljanak az udvarukban. Megfigyelhető, hogy a királynéi tisztségviselők más feladatokat is elláttak, jó lenne tudni, hogy ezek gyarapodása a királynéi, vagy a királynénak köszönhető-e. Az udvarbírói méltóság egyike a korai Anjou-kori királynéi udvar legjobban dokumentált pozícióinak,- a királynéi tárnokmesteri és udvarbírói tisztségekről rendelkezünk a legtöbb adattal részben, mert az ő nevük a méltóságosorokban is szerepelt, részben mert a királynéi tárnokmester volt a királynéi udvar legmagasabb méltósága,⁴ az udvarbíró pedig rangban utána következett, így az azt betöltő bárók karriertörténeteiből az egész udvar politikai és társadalmi funkcióira is megpróbálhatunk következtetni. Több esetben a királynéi tisztségeket egy nagyobb hatalmat adó királyi méltóságra cserélték fel, de tudunk olyan esetekről is, mikor például báni tisztség betöltése után kerültek a királyné udvarába. Vajon ez életkorukból adódhatott, vagy valami miatt kikerültek a király kegyéből? Reményeim szerint az egyes életpályák tüzetesebb vizsgálata majd fényt derít a válaszokra.

Károly Róbert uralkodása idejéből öt személyt ismerünk, akik betöltötték a királynéi udvarbírói méltóságot. Forrói Csete fia Aladárt, aki 1309-ben használta a titulust; Ákos nembeli Mikéset, aki 1322 és 1323 között volt a királyné udvarbírája; Hédervári Dénes fia Dezsőt, aki 1323 és 1330 között töltötte be a tisztséget; 1331 és 1336 között Garai Pál viselte a méltóságot, őt pedig Paksi Olivér váltotta 1336-ban és egészen 1360-ig ő volt a királyné udvarbírája.⁵

A következőkben próbálom rekonstruálni az életpályájukat, ami választ adhat majd arra, hogy a király, vagy a királyné emberei voltak-e, illetve milyen méltóságokat viseltek még, mely oklevelekben milyen titulusukat használták, s ezek gyarapodása kinek köszönhető.

Forrói Csete fia Aladár

1309. június 15-én jelen volt Budán az ország egyházi méltóságaival és báróival, nemesseivel és polgáraival, mikor Károly király letette a koronázási esküt, illetve a többi jelenlevővel együtt ő is esküvel erősítette meg, hogy Károlyt Magyarország törvényes királyának

¹ ZSOLDOS 2005. 93.

² ZSOLDOS 2005. 121.

³ ZSOLDOS 2005. 93.

⁴ ENGEL I. 54.

⁵ ENGEL I. 56.

ismerik el.⁶ Ezen kívül még két 1309-es oklevélben találkozunk a nevével, amelyben fiai, Aladár és Jakab között osztotta fel birtokait, és mindkét említett oklevélben szerepel a neve mellett a királynéi udvarbírói titulus.⁷ A budai káptalan előtt ifjabb fiának Jakab mesternek adta a Bereg megyei Szentmiklós,⁸ Szolyva⁹ és Alsóverecke¹⁰ birtokokat, magának és az idősebb fiának, Aladárnak semmilyen jogot nem tartva fenn.¹¹ A másik oklevélben pedig megosztotta fiai között az Újvár megyei Abaujvecser, Fancsal, Forró és Lock birtokait, a Pozsega megyei Atyauice birtokot és Somogy megyei szőlőit.¹² Talán azért érezte szükségesnek a birtokosztályt, mert közeledni látta halálát, bár 1310. szeptember 21-én még találkozunk a nevével egy birtokügy kapcsán, de ekkor nem szerepel neve mellett a királynéi udvarbírói méltóság.¹³ 1310-ben meglehetősen idős lehetett, ugyanis az első ismert adatunk vele kapcsolatban, hogy 1255-ben Konstantin [székes]fehérvári kanoktól megvásárolta Muhai birtokot.¹⁴ 1262 óta viselt hivatalokat. 1262-ben az ifjabb királyné tárnokmestere volt,¹⁵ és egyebek közt azért adta neki István ifjabb király az Abaujvár megyei Forró, [Abauj]vecser, Fancsal, Euzd és Gutha falvakat szabad rendelkezési joggal, mert László herceg születését hírül vitte neki.¹⁶ 1263-ban a neki adott öt faluhoz még további birtokokat is adományozott; a Munkács felett levő Bereg megyei Szentmiklóst, valamint Szolyva falut és a [Alsó]verecke földet,¹⁷ ekkor is felesége tárnokmesterének nevezi,¹⁸ ezek alapján 1262 és 1263 között biztosan ő töltötte be a tisztséget. Ezt követően 1274-ből van újabb adatunk tisztségviseléséről, ekkor azonban már a királyné asztalnokmestereként említi Miklós országbíró oklevele, amelyben Aladár és Geanus székesfehérvári kanonok közti vitás ügyben hozott döntést.¹⁹ 1277-ben királynéi asztalnokmesterként szerepel egy oklevél méltóságórában²⁰ és 1279-ben az egri káptalan biznyságlevelé szerint Csete fia Aladár királynéi asztalnokmester a Kychi nemesekkel Mikó testvérük megöletése ügyében megegyezett, ekkor tehát még mindig őt találjuk a méltóságban.²¹ 1282-ben Erzsébet királyné, V. István király feleségének udvarbírája,²² 1290-ben pedig Izabella királyné udvarbírája.²³ Életpályáját látva nem kétséges, hogy miért esett rá a választás, hogy 1309-ben a királyné udvarbírája legyen.²⁴

⁶ ANJOU OKL. II./668.

⁷ Csete fia Aladár mester királynéi udvarbíró (ANJOU OKL. II./793.); Aladarius filius Chete Judex curie domine Regine (AO. I. 174.); Aladár mester királynéi udvarbíró (ANJOU OKL. II./794.); magistro Aladaryo Iudice Curie domine Regine (AO. I. 176.)

⁸ ma Cinadievo, Ukrajna

⁹ ma Saljava, Ukrajna

¹⁰ ma Niznie Vorota, Ukrajna

¹¹ ANJOU OKL. II./793. (AO. I. 174.)

¹² ANJOU OKL. II./794. (AO. I. 176.)

¹³ ANJOU OKL. II./960.

¹⁴ Aladario Comite filio Comitum Chete (AUO VII. 291.)

¹⁵ Aladarij Magistri Tauarnicorum domine Regine karissime consortis nostre (AUO VIII. 24.)

¹⁶ AUO VIII. 24. 33–34. o.; RA 1792. Az oklevelet 1263-ban IV. Béla király is megerősítette (RA. 1379., AUO VIII. 41.; 63–64.)

¹⁷ AUO VIII. 45.; 68–69. o.; RA 1908.

¹⁸ Aladarij Magistri Tauarnicorum domine Regine karissime consortis nostre (AUO VIII. 45.)

¹⁹ Aladarius Magister Dapiferorum domine Regine (AUO IX. 49.; 86–88. o.)

²⁰ Aladarius magister dapiferorum regine Hungarie, Aladario Magistro Dapiferorum Domine regine Hungarie (FEJÉR V. 2. 388–389. o.)

²¹ Aladario filio Chethe Magistro Dapiferorum domine Regine (AUO IX. 177., 257–258.)

²² 1282. szeptember 30. Mohács „Aladario iudice curie nostre”(RD 143.)

²³ RD 239.; Aladár életútját vö. ZSOLDOS 2011. 282.

²⁴ A megnevezésből nem derül ki, hogy mely királyné udvarbírája volt Aladár. Károly Róbert 1309-ben már biztosan nős volt, hiszen ismerjük Mária királyné 1306-os oklevelét (ANJOU OKL. II/42.), és a koronázási eskü is kitér a király házassági hűségére (ANJOU OKL. II/668.), de nem szeretnénk állást foglalni az ügyben, hogy a királynak egy, vagy két Mária nevű felesége volt-e. Az ezzel kapcsolatos vitát ld. KRISTÓ 2005.

Aladár viszont nem hálálta meg a kinevezést. Valószínűleg fiait, Aladárt és Jakabot találjuk a 1311-ben Aba Amádé özvegye és fiai által a kassai polgároknak adott tüzök között.²⁵ Mihály újvári ispán és 4 szolgabírája 1312. december 24-én kelt oklevele szerint a Forró faluban december 21-én tartott *congregatio generalison* Miklós fia Kelemen elmondása szerint magához véve a megye emberét, Aladár mester Fancsal falujában feltartóztatta 3 ökrét, mire Aladár mester a kötelességét teljesítő megyei embert megverte, és az ökrök feltartóztatását erőszakkal megakadályozta.²⁶ Ezen kívül lehetséges, hogy őt, vagy a fiát, Aladárt találjuk Csák Máté hívei között 1316-ban. Szeptember 26-án Máté ígéretet tett Moka jókői várnagynak, hogy megvédi mindazokkal szemben, akik Aba fia Miklós megcsonkításáért és megvakításáért — amelyeket az büneiért megérdemelt — zaklatnák, megkárosítanák, illetve akik Máté emberei közül Moka ispánt Jókó várának visszaadása ügyében gyaláznák vagy gúnyolnák, kúriájából mint hűtleneket kizárja.²⁷ Máté azt is megígéri, hogy a jelen háború során elszenvedett káráért elégtételt ad Mokának.²⁸ A másik jókői várnagynak, Istvánnak adta hűségéért Alsódubovány²⁹ és Gerencsér³⁰ falvakat és azt a malmot, amit Aba ispán adott neki Diós faluban³¹ összes vásárolt és szerzett birtokai tulajdonlását biztosította, István és jobbágjai *congregacioján* pecsétjeit nem voltak kötelesek elfogadni, Máté nem engedte pecsétjei ürügyén zaklatásukat sem, nem állíthatták Máté bírósága elé, nem foghatták hadra sem, viszont fia, Miklós hadakozni tartozott neki.³² Ezen felül pedig megígérte Istvánnak, hogy a háború során elszenvedett káráért elégtételt ad.³³ Aladár mester az említett oklevelekben, mint Csák Máté kúriájának hű tagja szerepel, aki az itt felsorolt dolgokra esküt tesz.

Amennyiben a felsoroltak közül bármelyik is Csete fia Aladár mester, vagy a fia, nem véletlen, hogy nem találkozunk többé a nevével Károly Róbert, vagy a királyné udvarában.

Ákos nembeli Mikcs (1321/22-1323)

Bizonytalan, hogy Mikcs meddig töltötte be a királynéi udvarbírói tisztséget. Fennmaradt ugyan egy oklevél, amiben magát királynéi udvarbíróknak nevezi, de ebben csak. október 25. szerepel, az év nem.³⁴ Kristó Gyula feltételelesen 1321-re teszi,³⁵ részben Karácsonyi János érvelése alapján,³⁶ Engel Pál szerint viszont valószínűbb dátum az 1322.³⁷

1322-ből több oklevél is ismerjük, amelyben maga Károly Róbert nevezi a királynéi udvarbírájának Mikcset; az első 1322. július 28-án kelt,³⁸ és további hármat 1322 augusztusából.³⁹ Az 1321-es⁴⁰ és 1322-es⁴¹ évekből több oklevél is említi Mikcset, de ezekben csak mes-

²⁵ ANJOU OKL. III./150, 151, 154, 155. vö. KRE 31.

²⁶ ANJOU OKL. III./410. Az oklevélből nem derül ki, hogy a hatalmaskodást Aladár mester, vagy a fia, Aladár követte el, mindenesetre a birtokokból valószínűsíthetjük, hogy az itt említett személy a két Forrói nemes valamelyike volt.

²⁷ ANJOU OKL. IV./327.

²⁸ ANJOU OKL. IV./328.

²⁹ ma Dubovany Szlovákiában

³⁰ ma Hrnčiarovce Szlovákiában

³¹ ma Oresany Szlovákiában

³² ANJOU OKL. IV./329.

³³ ANJOU OKL. IV./331.

³⁴ ANJOU OKL. VI./287.

³⁵ ANJOU OKL. VI./112.

³⁶ Karácsonyi János szerint azért 1321 a megfelelő dátum, mert Mikcs 1321. október 8-án már a királynéi udvarbírája volt, az oklevélben szereplő Drugeth Fülöp neve mellett csak a magister szerepel, 1322-ben viszont már nádor. (KARÁCSONYI 1908. 48–49.)

³⁷ ENGEL I. 56.

³⁸ ANJOU OKL. VI./711.

³⁹ ANJOU OKL. VI./719, 720, 722.

⁴⁰ ANJOU OKL. VI./216, 244., 315.

⁴¹ ANJOU OKL. VI./400., 538., 554., 601. 1321. január 4-én (ANJOU OKL. VI./400.) királynéi tárnokmesternek nevezik, de ez feltehetően egy hamis oklevél.

ternek, vagy zempléni ispánnak nevezik, még akkor is, amikor már bizonyíthatóan a királyné udvarbírája volt, ezek tehát nem visznek közelebb a kérdés megoldásához. 1323-ban viszont már Héder nembéli Dezső váltja a tisztségben, valószínűleg már az év legelején, mert egy 1323. január 3-án kelt oklevél méltóságsorában már királynéi tárnokmesterként szerepel Dezső pedig a királyné udvarbírájaként.⁴² Ennek ellent mond egy 1323. február 4-én kelt oklevél méltóságsora, ahol Mikcsét királynéi udvarbírónak nevezik,⁴³ Dezsőt pedig nem említik. 1323. február végéig mindenképpen megvált a tisztségtől, mert február 26-án egy adománylevelben maga a király nevezi királynéi tárnokmesternek.⁴⁴ Ezt követően a királyné tárnokmestereként szerepel 1326-ig, de már 1325-ben elnyerte a szlavón bánságot is, melyet 1343-ban bekövetkezett haláláig viselt. Tehát Mikcs egy magasabb királynéi udvari tisztséget kapott a királynéi udvarbíró helyett, melyet egy magas királyi méltóságra cserélt. Mikcs Károly Róbert legkorábbi hívei közé tartozott, gyermekkorától mellette állt.⁴⁵ Engel Pál szerint azonos azzal a Mihály óbudai ispánnal és várnaggyal, akit Károly 1309. szeptember 8-án arra utasított, hogy – miután a király a Felsőörsi előhegyen levő szőlőket szeretett híve, [Csák] Máté nádor kérésére visszaadta a garamszentbenedeki apátságának – a visszaadást hajtsa végre, adót ne szedjen be onnan.⁴⁶

1315. január 12-én Károly király Ákos nembeli Mikcs sárosi ispánnak és várnagynak hű szolgálataiért Zemplén megyei Pazdics⁴⁷ és Dergenyő⁴⁸ birtokait adta. 1313–1314 táján részt vett a király Csák Máté ellen vezetett hadjáratban, és amikor Visk⁴⁹ vára alatt táboroztak a várból rájuk törtek. Mikcs felvette a harcot a támadókkal és nagy véráldozatok árán győzedelmeskedett (egy serviense meghalt, egy lovagja pedig fogságba esett). Ugyancsak győzelmet aratott [Csák nembeli] István fia Péter mester – most királyi lovászmester – felett, aki akkor a király ellen lázadva az uralkodó ellen fordult.⁵⁰ 1317. január 2-án újabb birtokokat kapott a királytól; mivel Petenye fia Péter letért a hűség útjáról és Borsa Kopaszhoz csatlakozott és számos jogtalanságot követett el a király hívei ellen, aminek Mikcs és serviensei látták kárát. Az őt ért károk kompenzálására neki adta a Zemplén megyei Szorocsány,⁵¹ Kékmező, Nagydomása,⁵² Kisdomása⁵³ és Göröginye⁵⁴ birtokokat, a Szorocsány falubeli vámmal. Az oklevélben még számos érdemét felsorolta; Máté volt nádor elleni csatában férfiasan harcolt, elfogta – többek között – Marcus fia István fia Péte *serviensét*, akinek akkor a király iránt ellenséges seregei a királyi székhelyül szolgáló Buda városát naponta támadták, és akit a király fővesztésre ítélt. Elfogta továbbá Kőszegi Henrik bán fiainak 17 *serviensét*, akik Kőrös falu⁵⁵ lerombolására törtek, ahol Mikcs súlyosan megsebesült és két nemes *serviense* meghalt.⁵⁶ 1319-ben hű szolgálataiért a Sáros megyei Újfalú birtokot kérte a királytól,⁵⁷ de ennek iktatása csak 1322-ben történt meg.⁵⁸ Az oklevél Mikcs további hadi tetteiről tesz említést;

⁴² ANJOU OKL. VII./1.

⁴³ ANJOU OKL. VII./27.

⁴⁴ ANJOU OKL. VII./48.

⁴⁵ ANJOU OKL. IV./385.

⁴⁶ ANJOU OKL. II./739. o. vö. ENGEL I. 379. o., ENGEL II. 9.o.

⁴⁷ ma Pozdisovcs Szlovákiában

⁴⁸ ma Drahnov Szlovákiában

⁴⁹ ma Vyskovce nad Ipl'om Szlovákiában

⁵⁰ ANJOU OKL. IV./10., KHO. 107.

⁵¹ ma Strocín Szlovákiában

⁵² ma Vel'ká Domasa Szlovákiában

⁵³ ma Mala Domasa Szlovákiában

⁵⁴ ma Ohradzany Szlovákiában

⁵⁵ ma Krizevci Horvátországban

⁵⁶ ANJOU OKL. IV./385.

⁵⁷ ANJOU OKL. V./377.

⁵⁸ ANJOU OKL. VI./538., 711.

1317-18 tájékán elfoglalta és átadta Károly Róbertnek Nyevecske⁵⁹ várát, amit Aba Amádé fia László tartott a király ellenében. Harcolt a hűtlenné vált Petenye fia Péter ellen, és hosszú harcok árán elfoglalta Borostyán, Bodrogszeg⁶⁰ és Barkó⁶¹ várait. Mikcs 1322-ben további birtokokat is kapott a királytól, a Pest megyei Gyulwa-Gelwa birtokot,⁶³ és a Zemplén megyei [Sáros] Patak falu földjén a Bodrog folyón egy malomhelyet rekesztéssel és úttal.⁶⁴

Az eddig felsorolt hadi érdemek és az ezekért adott bőséges királyi birtokadományok alapján nem kétséges, hogy Mikcs a király és nem a királyné embere volt. A későbbiekben sem ismerünk birtokot, amit a királynétól kért, vagy kapott volna.

Hédervári Dezső (1323-1330)

Mint fentebb láthattuk 1323-ban nyerte el a királynéi udvarbírói tisztséget, melyet 1330-ban bekövetkezett haláláig látott el, amikor is a Bazaráb elleni hadjáratban élete feláldozása árán megmentette Károly Róbertet. A Képes Krónika leírása szerint „*A király pedig elcserélte címeres fegyverzetét, amit azután Dezső, Dénes fia öltött magára; őt pedig kegyetlenül megölték, mert azt hitték, ő a király. Maga a király kevesedmagával csak nehezen menekült meg néhány hívének védelme alatt.*”⁶⁵ Ezek alapján nem kétséges, hogy Dénes fia Dezső a király hűségese híve volt.

Már a kezdeti időktől Károly oldalán találjuk, ami azért is érdekes, mert a Héder nemzetség Kőszegi-ága a király egyik legádázabb ellenségei közé tartozott, bár a három ág már 1250 körül szétvált, és a nemzetség tagjai gyakran harcoltak egymás ellen. Ez időben tehát a három ágból a Kőszegi- a király ellen, míg a Hédervári- és a Köcski-ág a király mellett harcolt.⁶⁶ Dezső minden birtokát és vagyonát kockára tette, sőt egy időre el is vesztette a királyért, majd Kőszegi András⁶⁷ leverése után⁶⁸ 1317-ben hű szolgálataiért, s mert összes birtokát a hűtlenek lerombolták Károly Róbert neki adta Sopron megyei Sércet,⁶⁹ és Ruszt⁷⁰ a Fertő tó környékén.⁷¹ 1318-ban újabb birtokot kapott hű szolgálataiért és a birtokait ért károkért; a Győr megyei Györság birtokot.⁷² Az oklevél Dezsőt világosvári és kapuvári⁷³ várnagynak nevezi. Az utóbbira ez az egyetlen adatunk, az előbbi tisztséget viszont valószínűleg ő tölti be 1330-ig, bár konkrét okleveles adatunk erre vonatkozóan csak 1326-ból van.⁷⁴ Ugyanakkor Dezső halálát követően fia és özvegye 1331-ben bérbe adták Antal mesternek Világosvár várakat, továbbá a vár alatti Világos,⁷⁵ Galsa,⁷⁶ Meszt,⁷⁷ Füzes és Appadsig falvakat, valamint a

⁵⁹ ma Nevicek Ukrajnában

⁶⁰ ma Klin nad Bodrogom Szlovákiában

⁶¹ ma Brekov Szlovákiában

⁶² ANJOU OKL. VI./711; KHO 120.

⁶³ ANJOU OKL. VI./719.

⁶⁴ ANJOU OKL. VI./720.

⁶⁵ KK 264. „*Rex autem mutaverat armorum suorum insignia, quibus induerat Desev filium Dyonisii, quem putantes esse regem crudeliter occiderunt. Rex vero ipse cum paucis pro tuitione suorum aliorum fidelium vix evasit.*” SRH I. 500.

⁶⁶ KARÁCSONYI 598.

⁶⁷ 1316-ban fellázadt a király ellen, de a király Kőszeg alatt ostromra kényszerítette és békére kényszerítette, a béke nem tartott sokáig, már 1317-ben megsértette, 1319-ben pedig újra fellázadt. A lázadást rokona, Köcski Sándor és Felsőlendvai Miklós verte le, előbb Kőszeg mellett, majd Szalafejnél legyőzték és Kabold várát tőle elvették. KARÁCSONYI 607.

⁶⁸ KARÁCSONYI 614.

⁶⁹ ma Schützen am Gebirge, Ausztria

⁷⁰ ma Rust, Ausztria

⁷¹ ANJOU OKL. IV./569.

⁷² ANJOU OKL. V./53.

⁷³ Vö. ENGEL I. 337.

⁷⁴ ANJOU OKL. X./75., 342.

⁷⁵ ma Siria, Románia

⁷⁶ ma Galsa, Románia

Chigere folyó feletti malmot és Zaránd megyét a szolgálkkal,⁷⁸ ami arra enged következtetni, hogy megkapták az említett várat, feltehetőleg éppen Dezső hősi haláláért,⁷⁹ bár erre nincs okleveles adatunk. A zarándi ispánság 1317-ben juthatott Károly Róbert ellenőrzése alá, legnagyobb uradalma a világosvári volt, melynek várnagyi tisztével együtt járt az ispáni funkció,⁸⁰ Dezső esetében 1324-ből,⁸¹ 1326-ból⁸² és 1330-ból⁸³ vannak említéseink, de a várnagyság miatt feltételezhető, hogy 1318 és 1330 között ő volt a zarándi ispán.⁸⁴

1321. március 29-én mint királynéi lovászmestert említik,⁸⁵ ezt a méltóságot is valószínűleg ő töltötte be haláláig, bár csak elszórt adataink vannak erre vonatkozóan.⁸⁶ 1322. január 4-én egy oklevél méltóságsorában királynéi udvarbíróként szerepel, de ez az oklevél minden valószínűség szerint hamis, mert méltóságsor számos hibát, valamint az oklevél formulás részeiben is több szokatlan elemet tartalmaz.⁸⁷ Az első biztos adatunk 1323. április 8. arra, hogy Dezső tölti be a királynéi udvarbírói tisztséget. Ekkor ugyanis Szencen tanúsítja, hogy az I. Károly király és Frigyes, római király, Lipót, Albert, Henrik és Ottó Ausztria és Stájerország hercegei között kötött szövetséget semmikor sem fogják megsérteni.⁸⁸ 1323. december 8-án újra így nevezi a király, mikor átírja 1318. március 9-i Gyórság birtok adományozásáról szóló privilégiumát.⁸⁹ 1326. július 22-én már öt találjuk a soproni ispáni székben is,⁹⁰ 1330-ban pedig elnyerte a győri ispánságot is.⁹¹

Dezső karrierje tehát szépen ívelt felfelé, és az eddig látottak alapján egyértelmű, hogy ez a királynak volt köszönhető. Bár hosszabb ideig viselt királynéi tisztségeket – 1321 és 1330 között királynéi lovászmester és 1323 és 1330 között királynéi udvarbíró – egyetlen olyan oklevelet sem ismerünk, amikor a királyné nevében ítélt volna, vagy bármilyen ügyben eljárt volna a királyné parancsára. Birtokot sem kért, vagy kapott a királynétól. Ezzel szemben több oklevél is tanúskodik arról, hogy a király és az ország ügyeiben intézkedett.

1326. február 27-én a király és az ország ügyei miatt nem tudott jelen lenni, mikor rokona Héder nembéli Miklós végrendelkezett.⁹² Március 1-jén valóban Visegrádon találjuk, ahol az országbíróval, az ország egyházi és világi előjáróival együtt ítélkezett birtokügyben,⁹³ s bár királynéi udvarbíróként említik, valószínűleg inkább a király megbízásából van jelen.

Soproni ispánként 1326. augusztus 17-én Károly királytól arra kapott utasítást, hogy a Sopron megyei tizedek huszadrészét a borsmonostori apátnak és testvéreinek egészében adassa át. Megparancsolta továbbá, hogy abban az ügyben, amelyet az apát és a testvérek Imre fia Lőrinc ellen az általa elfoglalt Hidegség és [Fertő]homok birtokok ügyében indítottak, helyette legyen bíró, amint azzal már korábban szóban is megbízta.⁹⁴ 1327-ben is az apátságot megil-

⁷⁷ ma Musca, Románia

⁷⁸ ANJOU OKL. XV./359.

⁷⁹ Vö. KARÁCSONYI 614.

⁸⁰ ENGEL I. 239. o.

⁸¹ ANJOU OKL. VIII./146., 197., 202., 287., 291., 320., 360., 361., 364., 445., 452., 482., 519., 543.

⁸² ANJOU OKL. X./238.

⁸³ ANJOU OKL. XIV./288.

⁸⁴ Vö. ENGEL II. 96.

⁸⁵ ANJOU OKL. VI./74.

⁸⁶ A későbbiekben leginkább méltóságsorokban szerepel a titulus (ANJOU OKL. VIII./362., 611.; ANJOU OKL. X./240.), illetve 1331-ben, amikor Dezső felesége, és fia bérbe adták Világosvárat, az oklevél egykori királynéi lovászmesterek és soproni ispánnak nevezte (ANJOU OKL. XV./359.), ami alapján valószínűsíthetjük, hogy haláláig ő viselte ezt a tisztséget.

⁸⁷ ANJOU OKL. VI./400.

⁸⁸ ANJOU OKL. VII./107.

⁸⁹ ANJOU OKL. VII./633.

⁹⁰ ANJOU OKL. X./302. vö. ENGEL I. 178. Nála 1326. augusztus 17. az első adat (Anjou okl. X./342.)

⁹¹ ANJOU OKL. XIV./288.

⁹² ANJOU OKL. X./73.

⁹³ ANJOU OKL. X./75.

⁹⁴ ANJOU OKL. X./342.

lető jövedelmek ügyében járt el királyi parancsra.⁹⁵ 1328-ban pedig, amikor a király meghagyta Sopron város lakóinak, hogy a város falain kívül élők összes, kőből, illetve fából emelt építményét, - még a kifogástalan állapotúakat is – le kell rombolni és az itt lakóknak be kell költözniük a város falain belülre. Ennek felügyeletével Dezsőt bízta meg, aki engedélyt kapott a városban vizálos szítók lecsendesítésére, intézkedéseinek pedig feltétlenül engedelmeskednie kellett.⁹⁶ 1330. június 26-án pedig Demeter királyi tárnokmester, Pál országbíró társaságában királyi utasításra Sopron megye nemesei számára Sopronban generális congregatiót tartott.⁹⁷ 1328-ban mint soproni ispán esküt tett a békefeltételek megtartására.⁹⁸

A fentiek alapján és azzal, hogy az életét is kész volt feláldozni a királyért nem lehet kétségünk, hogy a Hédervári Dezső inkább a király, mintsem a királyné embere volt.

Garai Pál (1331-1336)

Pál, egykori macsói bán, szatmári ispán, királynéi udvarbíró nevével kétszer is találkozunk a forrásokban 1331-ben; először egy április 14. előtt keletkezett oklevélben, mely szerint Pál országbíró meghagyta Becsei Imre barsi ispánnak és lévai várnagynak, hogy Fábíán megölése miatt 11 márkát fizessen Pál egykori macsói bánnak, szatmári ispánnak és királynéi udvarbírónak két időpontban. Április 14-én 5 és fél márkát, illetve május 26-án 5 és fél márkát a [budafel]hévízi konvent előtt.⁹⁹ Imre április 14-én egy összegben ki is fizette a 11 márkát, de Pált bánnak nevezte.¹⁰⁰ A másik említés egy 1331. október 5-én kelt oklevél méltóságnév-sorában található.¹⁰¹ Ezzel szemben egy 1331. december 11-én kelt oklevél méltóságsorában Miklós királynéi országbíró szerepel,¹⁰² de ez valószínűleg elírás. 1334-től pedig ő a királynéi tárnokmester is.¹⁰³ Adataink alátámasztják, hogy egyszerre töltötte be a két tisztséget 1335-ben¹⁰⁴ és 1336-ban.¹⁰⁵ A váltás 1336 vége felé lehetett, mert május 3-án még mindkét tisztség szerepelt a neve mellett,¹⁰⁶ október 25. után viszont már csak a tárnokmesterként szerepel, és a méltóságsorban megjelenik Olivér királynéi udvarbíró is.¹⁰⁷ Innentől kezdve 1353-ban bekövetkezett haláláig Garai Pál a királyné tárnokmestere,¹⁰⁸ de mint a fenti címzésből is látszik, Pál korábban [macsói] bán volt, amihez képest a királynéi udvar első és második legmagasabb tisztsége is visszalépésnek tűnik. Minek köszönhető vajon, hogy a királyné udvarába került.

Károly Róbert legrégebbi hívei közé tartozott, egy 1310. március 20-án kiadott oklevele szerint III. András király halála után, amikor Károly Magyarországra érkezett Pál Károly elé sietett, elfogadta őt urának, és mint pozsegai várnagy átadta neki, Pozsega királyi várát.¹⁰⁹ Több szerencsés hadi vállalkozás is fűződött Pál nevéhez; legyőzte a Valkó megyét dúló és Eng királyi várost zsákmányoló Kőszegi Henrik bán seregét;¹¹⁰ hasonlóan győzedelmeskedett

⁹⁵ ANJOU OKL. XI./396, 400.

⁹⁶ ANJOU OKL. XII./312.

⁹⁷ ANJOU OKL. XIV./367.

⁹⁸ ANJOU OKL. XII./423.

⁹⁹ ANJOU OKL. XV./138

¹⁰⁰ ANJOU OKL. XV./140.

¹⁰¹ ANJOU OKL. XV./399

¹⁰² ANJOU OKL. XV./454

¹⁰³ AO. III. 65. 1334. június 2. „*Paulo magistro tavernicorum domine regine consortis nostre carissime.*”

¹⁰⁴ ANJOU OKL. XIX./ csak tárnokmester: 27., 263., 274., 276., 337., 344., 361., 513., 646–659.; mindkettő: 64., 95., 406–408., 528., 557., 636., 675.

¹⁰⁵ ANJOU OKL. XX./ csak tárnokmester: 30., 64., 159., 189., 396., 427., 436.; mindkettő: 85., 206., 225.

¹⁰⁶ ANJOU OKL. XX./225.

¹⁰⁷ ANJOU OKL. XX./396., 427., 437.

¹⁰⁸ ENGEL II. 81.

¹⁰⁹ ma Slavonska Pozega Horvátországban.

¹¹⁰ Héder nembeli, Henrik nádor fia, 1278 és 1309 szerepel a forrásokban. 1290-es, 1291-es. és 1293-es adatok szerint ő töltötte be a szlavón báni tisztséget, amit ő viselt 1301–1309 között is, illetve ezen kívül somogyi és tolnai ispán is volt. 1302 és 1305 között viselte a tárnokmesteri címet is, 1304 és 1309 között pedig ő a baranyai és bodrogi ispán is. (ENGEL II. 135., ZSOLDOS 2011. 308.) Id. még KMTL 375.

Bágyon fiai és Henrik bán hada felett, amely egészen a pozsegai várig pusztította a térséget; Paka faluban a királyhoz hű alattvalóival együtt diadalmaskodott a pozsegai kerület Henrik bánhoz csatlakozott népein. 1304-ben részt vett a Csehország elleni hadjáratban, amely a cseh király által okozott jogtalanságok megbosszulására indult, Leányvár¹¹¹ alatt egy Dávid nevű lovagot foglyul ejtett; ugyancsak elfogta Erhard fia Jánost, aki István szerb királlyal szövetségben Károly hívére, Csák Ugrinna,¹¹² az ország szerémi és valkói részeire támadt, a foglyot pedig Ugrinnak átadta. Érdemeiért a Pozsega királyi várhoz tartozó Darnóc¹¹³ birtokot kapta.¹¹⁴

Garai Pál részt vett a Kőszegi-Babonics szövetség által kezdeményezett szlavóniai háború leverésében. Babonics István bán fiait sértette, hogy apjuk helyett nagybátyjuk Babonics János lett a szlavón bán, ezért összefogtak Kőszegi Jánossal és Péterrel, illetve a szövetséget támogatta Monoszló nembeli Péter is.¹¹⁵ Károly király 1317. június 13-án. Tamáshidán kelt oklevelében arra utasította [Nekcsei] Demeter királyi tárnokmestert és [Garai] Pál bodrogi ispánt és kőszegi¹¹⁶ várnagyot, hogy a Gordova kerületet, amelyet már korábban Bogár (dictus) István márévári várnagnak¹¹⁷ adott és most is akar adni, mihelyt azon részeket alávetik a király hatalmának, tartozékaival együtt Istvánnak adják és azt számára iktassák.¹¹⁸ Vagyis őket bizta meg a terület megszerzésével és a bán segítségére küldött haderő vezetésével. Babonics János ellentámadásba lendült és két ütközetben is győzedelmeskedett, de harcok csak 1320 körül értek véget.¹¹⁹ Károly Róbert 1319-ben támadást intézett Szerbia ellen. Általános felkelést hirdetett és augusztus végén a Szerémség felől Macsóba nyomult. Szeptemberben bevette Kolubar várát,¹²⁰ majd helyreállította a századfordulón megszűnt macsói bánságot, és – vélhetően a harcokban szerzett érdemeiért – Pálra bizta.¹²¹

1320. június 15. körül már ő tölthette be a macsói báni méltóságot, mert a király nevében Szentlőrinc faluban tartott *generalis congregatio*ján kiállított oklevelében tanúságtételt kér a hajszentlőrinci káptalantól.¹²² Ezt a tisztséget 1328-ig töltötte be, utoljára egy 1328. március 9-én kelt oklevél méltóságsorában említik banként.¹²³ Egy 1329. március 6-án kelt oklevél már egykori macsói bánnak nevezi. Logret fia János váltja a méltóságban,¹²⁴ aki az Alsániai őse, és nem mellesleg Garai Pál veje.¹²⁵ Valószínűleg egy betegség, vagy valamilyen sebesülés állhat a háttérben, mert 1327. szeptember 10-én kelt oklevél szerint Garai István ispán fia: Pál macsói bán, szerémi, valkói és bodrogi ispán halálára készülődve örökjogon a [székes-]fehérvári Szent Szűz-egyháznak adományozta Fejér megyei Novaj birtokát, mely

¹¹¹ ma Jaroslavice Csehországban

¹¹² Csák nembeli, Pós fia ld. KMTL 697.; ENGEL II. 48.; ZSOLDOS 2011. 356.

¹¹³ Drenovac, Szerbia

¹¹⁴ ANJOU OKL. II./855. vö. KHO 101.

¹¹⁵ ENGEL 2003. 342.

¹¹⁶ ma Batina, Horvátország. 1316-ban került a király kezére, júliusban a király három oklevelet is keltez innen július 17. és 25. között (ANJOU OKL. IV./303., 304., 306.), októberben pedig már biztosan a király kezén van, mert birtokot ad Dala ispánnak az ostromban szerzett sebesülése miatt adott birtokot. (ANJOU OKL. IV./343., 354.). A bodrogi ispánságot is ekkor kapta meg. ENGEL 2003. 342.

¹¹⁷ Az erre vonatkozó ígéret ANJOU OKL. IV./304.

¹¹⁸ ANJOU OKL. IV./429.

¹¹⁹ ENGEL 2003. 347–348. vö. ANJOU OKL. IV./664., KHO 113., KRE 38.

¹²⁰ ANJOU OKL. V./586., 592.

¹²¹ ENGEL 2003. 351.

¹²² ANJOU OKL. V./811. vö. ENGEL I. 27. 1320. július 3. a kezdődátum, de ugyanarra az oklevélre hivatkozik, ENGEL 2003. 403. 163. jegyzet említi július 13-át is.

¹²³ ANJOU OKL./114.

¹²⁴ Egy 1328. február 21-én kelt oklevél méltóságsorában már macsói banként szerepel (ANJOU OKL. XII./79), de ez az oklevél hamis, március 18-tól viszont a méltóságsor alapján ő tölti be a tisztséget. (ANJOU OKL. XII./132–134., 152., 161., 222., 241., 252–253., 276., 301., 304., 323., 319., 324., 326., 384., 396., 413., 450., 473., 478., 487.)

¹²⁵ ENGEL 2003. 350.

adományát a király is megerősítette.¹²⁶ Szeptember 12-én Pál macsói bán hasonló tartalmú oklevelet adott ki Visegrádon.¹²⁷ Bármilyen miatt érezte is Pál a halál közeledtét a baj nem volt tartós,¹²⁸ mert még 1353-ig találkozunk nevével az oklevelekben, és méltóságot is visel, mindenesetre ez talán megmagyarázza, miért kellett megválnia a macsói báni tisztségtől, bár az nem derül ki, hogy önként mondott-e le róla, vagy a király váltotta le. Mindenesre ezt követően is a királyi udvarban találjuk, leginkább a bíró feladatokat látott el. 1330-ban Pál királyi országbíró mellett szerepel bírótársként,¹²⁹ és a királynéi udvarbíró és tárnokmesteri kinevezés után is leginkább bírótársként találkozunk a nevével.¹³⁰ Általában szerepel is a neve mellett a királynéi udvarbírói titulus, de nem egyértelmű, hogy királyi, vagy királynéi felhatalmazással ítélkezik, vagy csak mert az ország előkelői közé tartozott. Erzsébet királynénak mindösszesen egy oklevelét ismerjük, amikor Pált utasítja; 1333. október 6-án a királyné Demeter budai kanonoknak, a [nagy]váradai egyház iskolamesterének és királynéi káplánnak, valamint általa képviselt testvéreinek; Gergelynek, Simonnak és Domokosnak hű szolgálataikért, amit apjának, Lengyelország királyának megsegítésére küldött hadjáratban teljesítettek a Bars megyei Mezes királynéi birtokban levő telket I ekényi földdel és kaszálórésszel minden *collectatól* és kötelezettségtől mentesen nekik adta. Ennek kapcsán pedig utasítja Pál bán királynéi udvarbíró, valamint összes várnagyát és officialisát, hogy az eladományozott javak ügyében ne zaklassák őket.¹³¹ Ezen kívül 1333-ban, amikor a király Nápolyba utazott az országban meglazult a fegyelem, ezért Erzsébet királyné parancsára *generalis congregatiók*at tartottak. Az itt lajstromba vett elkövetőket a királyné elé kellett megidézni, és ezekben az ügyekben november 15-én királynéi parancsra Pál királyi országbíró, Demeter királyi tárnokmester, Tamás erdélyi vajda, Pál volt macsói bán, királynéi udvarbíró és más nemesek a regisztráltak ítélték.¹³² Ugyanakkor 1335. március 6-án például királyi parancsra szerepel bírótársként.¹³³ Pál esetében sem ismerünk olyan oklevelet, amelyben a királynétól kért, vagy kapott volna birtokot, és karrierje a pozsegai várnagyságtól a királynéi tárnokmesteri székig inkább a királynak tett szolgálatainak köszönhető.

Paksi Olivér (1336-1360)

Nem tudjuk pontosan mikor történt a váltás, 1336. május 3-án kelt oklevél méltóságosrában még Pál a királynéi udvarbíró, de október 5-én, november 11-én és november 16-án kelt oklevelek méltóságnévsoraiban együtt szerepelnek, Olivér mint országbíró, Pál pedig, mint tárnokmester.¹³⁴ Olivér mester egészen 1360-ban bekövetkezett haláláig látta el a királynéi udvarbírói tisztséget, jelen dolgozatban viszont csak 1342-ig, Károly Róbert haláláig vizsgáljuk a karrierjét.

1337-ben csak egy oklevél méltóságsorában szerepel,¹³⁵ 1338. július 15-én viszont mint királynéi udvarbíró és a királyi kúria általános képviselője ítélkezett.¹³⁶ 1339-ben a királyné nevében bíraskodik. Erzsébet királyné 1339. december 7-re megidézte a pápai

¹²⁶ ANJOU OKL. XI./439.

¹²⁷ ANJOU OKL. XI./442.

¹²⁸ Bár 1327 szeptemberétől csak a méltóságsorokban találkozunk a nevével. (ANJOU OKL. XI./507., 508., 509., 511., 512., 514., 529., 530., 533., 538., 540., 541., 546., 547., 564., 573., 575–577.; ANJOU OKL. XII./ 23., 25., 43–44., 47., 59., 70., 78., 85., 93., 94., 98., 107., 114.)

¹²⁹ ANJOU OKL. XIV./100., 102., 280., 400.

¹³⁰ ANJOU OKL. XV./370.; ANJOU OKL. XIX./64., ANJOU OKL. XX./30., 64., 189.; ANJOU OKL. XXI./117., 141., 193.; ANJOU OKL. XXII./554., ANJOU OKL. XXIII./703., ANJOU OKL. XXIV./50., 327.; ANJOU OKL. XXVI./198., 327.

¹³¹ ANJOU OKL. XVII./459.

¹³² ANJOU OKL. XVII./508.

¹³³ ANJOU OKL. XIX./95.

¹³⁴ ANJOU OKL. XX./396., 427., 436.

¹³⁵ ANJOU OKL. XXI./130.

¹³⁶ ANJOU OKL. XXII./357.

hospesek képviselőit Olivér királynéi udvarbíró Lőrinc fia: Miklós ellenében.¹³⁷ Azonban a hospesek képviselői a királynéi parancs ellenére nem jelentek meg, Olivér és a felperes a törvényes napokon vártak rájuk, ezért 1339. december 11-én bírsággal sújtja őket, amennyiben nem tudják magukat kimenteni.¹³⁸ 1340-ben egy peregyezés kapcsán találkozunk a nevével, május 15-én, a párbajszerűn Geus fiai: Mihály és János, illetve János fiai: Belyud és Simon Tamás erdélyi vajda, Pál királynéi tárnokmester, István királyi lovászmester, Miklós királynéi lovászmester, valamint Olivér királynéi udvarbíró és más nemesek közbenjárásával és elrendezésével minden, az addig közöttük keletkezett vizsályukban, kárukban és perükben meg-egyeztek.¹³⁹ Szintén bírótársként szerepel 1342-ben.¹⁴⁰

Tehát egyaránt látjuk, a király és a királyné nevében intézkedni, illetve bírótársként. Sajnos nem ismerünk olyan oklevelet, amiből kiderülne, hogy milyen érdemeiért kapta hivatalait. Először szabolcsi ispánként találkozunk a nevével, de ennek időpontja is bizonytalan. Van egy talán 1330. május 5-re keltezhető oklevél,¹⁴¹ amiben említik, de ennek évszáma nehezen olvasható, így keltezése bizonytalan.¹⁴² Az első biztos adataink 1332. május 2-ről¹⁴³ és 1332. július 18-ról¹⁴⁴ származnak. 1336-ban nyeri el a somogyi¹⁴⁵ és a fejér megyei ispánságot, amit 1339-ig viselt.¹⁴⁶ 1339-től¹⁴⁷ 1346-ig zólyomi ispán. 1347-től 1353-ig a király tárnokmestere, valamint 1353 és 1355 között viselte vasi és soproni ispáni címet is, 1355-től 1360-ig volt a szatmári, máramarosi és ugocsai ispán, 1359-ben és a 1360-ban pedig a királyné tárnokmestere.¹⁴⁸ Tisztségeinek gyarapodása nem lehet független Erzsébet királyné hatalmának növekedésétől, de ezt csak az okleveles anyag vizsgálata révén memém egyértelműen kijelenteni, amit a későbbiekben fogok áttekinteni.

Összegzés

A fenti életpályák vizsgálata alapján megállapítható, hogy a királynéi udvarbírói tisztségben Károly Róbert uralkodása idején a király hű embereit találjuk, bár Paksi Olivér esetében nem rendelkezünk kellő mennyiségű adattal, reméljük, hogy a további vizsgálatok majd erre is fényt derítenek. A vizsgált időszakban a tisztséget betöltők egyike sem kért, vagy kapott birtokot a királynétól, birtokaik és tisztségeik gyarapodása a király iránti hűségüktől függött. Mind magyarországi nemesek voltak, és nem a királyné külföldi kíséretéből származtak, vagyis az Anjou-ház trónra kerülésével nem történt lényegi változás az Árpád-kori királynéi udvar szerkezetében és szabályozásában.

¹³⁷ ANJOU OKL. XXIII./727.

¹³⁸ ANJOU OKL. XXIII./735.

¹³⁹ ANJOU OKL. XXIV./324.

¹⁴⁰ ANJOU OKL. XXVI./196.

¹⁴¹ ANJOU OKL. XIV./256.

¹⁴² Almási Tibor megjegyzi a kiadással kapcsolatban, hogy csak a 30-as évre utaló XXXmo szerepel tisztán, így bizonytalan a kiadási év. Fokozza a bizonytalanságot, hogy az archontológiai adatok sem feltétlenül erősítik az 1330. évi kiadást. Bár Engel Pál Debreceni Dózsa fiainak közös szabolcsi ispánságára 1330. febr. 7-éről hozza az utolsó adatot, alispánjaikról viszont 1330. aug. 25-ről való az utolsó híradás. Paksi Olivér 1331–1332. évre tett szabolcsi ispánságára az első adat Engelnél csak 1332. máj. 2-ről szerepel. (Vö. ENGEL I. 183.) Ráadásul, ha a fentebbi irat ugyancsak 1332. évi lenne, akkor a dátumfeloldás éppen 1332. máj. 2-re vezetne, tehát pontosan arra a napra, amelyre Engel Pál Paksi Olivér szabolcsi ispánságának első adatát tette.

¹⁴³ KÁLLAY 378.

¹⁴⁴ AO. II. 526. 617.

¹⁴⁵ Erre vonatkozóan csak ezt az egy adatot találtam, azt is csak említés; 1336. július 25. Pál somogyi alispán nevezi magát Olivér helyettesének. (ANJOU OKL. XIX/307.) Vö. ENGEL I. 175.

¹⁴⁶ Erről is csak két okleveles adatunk van 1336. november 11. (ANJOU OKL. XX./427.), 1339. július 15. (ANJOU OKL. XXIII./357).

¹⁴⁷ 1339. december 11. XXIII./735.

¹⁴⁸ ENGEL II. 182.

BIBLIOGRÁFIA

- ALMÁSI 2000. ALMÁSI Tibor: Záh Felicián ítéletlevele. *Aetas* 15/1–2. (2000) 191–197.
- ANJOU OKL. II. KISTÓ Gyula (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia II. 1306–1310.* Budapest–Szeged, 1992.
- ANJOU OKL. III. KISTÓ Gyula (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia II. 1311–1317.* Budapest–Szeged, 1994.
- ANJOU OKL. IV. KISTÓ Gyula (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia IV. 1315–1317.* Budapest–Szeged, 1996.
- ANJOU OKL. V. KISTÓ Gyula (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. V. 1318–1320.* Budapest–Szeged, 1998.
- ANJOU OKL. VI. KISTÓ Gyula (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. VI. 1321–1322.* Budapest–Szeged, 2000.
- ANJOU OKL. VII. BLAZOVICH László–GÉCZI Lajos (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. VII. 1323.* Budapest–Szeged, 1991.
- ANJOU OKL. VIII. BLAZOVICH László (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. VIII. 1324.* Budapest–Szeged 1993.
- ANJOU OKL. X. BLAZOVICH László–GÉCZI Lajos (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. X. 1326.* Budapest–Szeged, 2000.
- ANJOU OKL. XI. ALMÁSI Tibor (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia XIII. 1327.* Budapest–Szeged, 1996.
- ANJOU OKL. XII. ALMÁSI Tibor (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia XII. 1328.* Budapest–Szeged, 2001.
- ANJOU OKL. XIII. ALMÁSI Tibor (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia XIII. 1329.* Budapest–Szeged, 2003.
- ANJOU OKL. XIV. ALMÁSI Tibor – KÓFALVI Tamás (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. XIV. 1330.* Budapest–Szeged, 2004.
- ANJOU OKL. XV. TÓTH Ildikó (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. XV. 1331.* Budapest–Szeged, 2004.
- ANJOU OKL. XIX. KISTÓ Gyula–MAKK Ferenc (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. XX. 1335.* Budapest–Szeged, 2004.
- ANJOU OKL. XX. PITI Ferenc (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. XX. 1336.* Budapest–Szeged, 2004.
- ANJOU OKL. XXI. BLAZOVICH László–GÉCZI Lajos (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. XX. 1337.* Budapest–Szeged, 2005.
- ANJOU OKL. XXVI. PITI Ferenc (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. XXVI. 1342.* Budapest–Szeged, 2007.
- ANJOU OKL. XXII. PITI Ferenc (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. XXII. 1338.* Budapest–Szeged, 2012.
- ANJOU OKL. XXIII. PITI Ferenc (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. XXIII. 1339.* Budapest–Szeged, 1999.

- ANJOU OKL. XXIV. PITI Ferenc (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. XXIV. 1340.* Budapest–Szeged, 2001.
- ANJOU OKL. XXVI. PITI Ferenc (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. XXVI. 1342.* Budapest–Szeged, 2007.
- AO. I. *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis I. (1301–1321).* Szerk.: NAGY Imre. Budapest, 1878.
- AO. II. *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis I. (1322–1332).* Szerk.: NAGY Imre. Budapest, 1881.
- AO. III. *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis III. (1333–1339).* Szerk.: NAGY Imre. Budapest, 1883.
- AUO. VII. *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. VII. 1235–1260.* Szerk.: WENZEL Gusztáv: Pest, 1869.
- AUO. VIII. *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. VIII. 1261–1272.* Szerk.: WENZEL Gusztáv: Pest, 1870.
- AUO. IX. *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. IX. 1273–1290.* Szerk.: WENZEL Gusztáv: Pest, 1871.
- ENGEL I. ENGEL Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I.* Budapest, 1996.
- ENGEL II. ENGEL Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457. II.* Budapest, 1996.
- ENGEL 2003. ENGEL Pál: *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok.* Budapest, 2003.
- FEJÉR FEJÉR Georgius: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis.* Tom. V. Vol. 2. Buda, 1829.
- KÁLLAY KÁLLAY Pál: *A nagykállói Kállay-család levéltára I. kötet* Budapest, 1943.
- KARÁCSONYI 1908. KARÁCSONYI János: *Pótlások a hamis, hibáskeltő és keltezetlen oklevelek jegyzékéhez. Történelmi Tár 9. (1908: 1) 24–49.*
- KARÁCSONYI 2004. KARÁCSONYI János: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig.* [Mutatók: Rasztik Tibor; Utószó: Kubinyi András]. [Magyar nemzetségi czimerek / Csoma József]. 2. utánnomás. Budapest, 2004.
- KK *Képes Krónika.* Ford. BELLUS Ibolya. Tanulm. Dercsényi Dezső–Kristó Gyula–Csapodiné Gárdonyi Klára. Jegyz. Kristó Gyula. Budapest, 1986.
- KHO KRISTÓ Gyula (szerk.): *Középkori históriák oklevelekben (1002–1410).* Szeged, 2000.
- KMTL Korai magyar történeti lexikon (9–14. század). Főszerk.: KRISTÓ Gyula
- KRE *Károly Róbert emlékezete.* Szerk.: KRISTÓ Gyula–MAKK Ferenc. Szeged, 1988.
- KRISTÓ 2005. KRISTÓ Gyula: *Károly Róbert családja. Aetas 20. (2005: 4) 14–28.*
- SRH I. *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum.* I. Ed. Emericus SZENTPÉTERY. (Hasonmás kiadás) Budapest, 1999.
- RA *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I–II.* Szerk.: SZENTPÉTERY Imre–BORSA Iván. Budapest, 1923–1987.
- RD *Az Árpád-házi hercegek, hercegnők és a királynék okleveleinek kritikai jegyzéke.* Szentpétery Imre jegyzetének felhasználásával szerk. ZSOLDOS Attila. Budapest, 2008.
- ZSOLDOS 2005. ZSOLDOS Attila: *Az Árpádok és asszonyaik.* Budapest, 2005.
- ZSOLDOS 2011. ZSOLDOS Attila: *Magyarország világi archontológiája 1001–1301.* Budapest, 2011.

The Judges of the Queen's Court and During the Reign of Charles I (1301-1342)

The Hungarian queen's court followed the model of the royal court, so it consisted of the same offices as the royal court, except for the office of the palatine. The 24th article of the act in 1298 specified that the queen's court officers had to be Hungarian nobles, and the queen was obliged to appoint officers chosen by the king. In other words, the king chose the members of the queen's court. I examined whether the same practice prevailed during the reign of Angevin-dynasty. The judge of the queen's court (*iudex curiae reginae*) was the second highest office in the queen's court. During the reign of Charles I, we know five people who held this office; I examined the careers of these five men.

Contemporary documents mention Aladár, son of Csete only twice as the judge of the queen's court in 1309. He held offices of the queen's court in the Árpád era. After 1309 he might have been unfaithful to the king, since the names of his sons, Aladár and Jakab are mentioned as hostages of the burghers of Kassa (now Košice in Slovakia). In 1310, he or his son Aladár committed an injustice in county (*comitatus*) Abaujvár. Probably he or his son had been one of Máté Csák's—the major opponent of Charles I—leading followers in 1316.

Mikcs was one of the earliest supporters of Charles I who had been supporting the king since his childhood. Mikcs was a talented military leader and won several battles against the oligarchs. He had received numerous estates and offices. He was the leader of more counties (count /ispán, in Latin *comes*): Sáros (1315-1328), Zemplén (1321-1325), Sopron (1325-1326) and Somogy (1325-1328). We do not know for sure whether he won the office of the judge of the queen's court in 1321, or only in 1322, but he was still the master of the treasury of the queen in 1323. In 1325 he was appointed ban of Slavonia which he governed until his death in 1343.

Dezső Hédervári was one of the earliest supporters of Charles I. He participated in the wars against the oligarchs. The king awarded him with a number of estates and offices for his loyalty. Contemporary documents prove that he was the royal castellan of Világosvár (today Siria, Romania) between 1318 and 1330 and Kapuvár (1318). Between 1318 and 1330 he was the ispán of county Zaránd, and he was appointed ispán of Sopron between 1326 and 1330 as well, and in 1330 he also held the office of ispán of Győr. In 1321, he won the office of the queen's master of the horses, which he probably held until his death, and he was the judge of the queen's court from 1323 to 1330. In 1330, he took part in the unsuccessful military expedition against Basarab of Wallachia, where Charles I could barely escape from the battlefield after changing his armour with Dezső Hédervári, who sacrificed his life for the king's escape.

When Caroberto of Anjou arrived to the Hungarian Kingdom, Pál Garai, the castellan of Pozsega, gave him Pozsega castle (now Pozsega in Croatia). In 1304, he took part in the campaign against Bohemia and the war against the oligarchs. He was the ispán of Bodrog and castellan of Kőszeg (now Batina in Croatia) between 1316 and 1328. In 1320, he won the office of the ban of Macsó, which he governed until 1328. Probably he was seriously ill, because he prepared for death in 1327, thus he donated estate for the Holy Mary church of [Székes]fehérvár for his own spiritual salvation. Then we found his son-in-law, János Alsáni in the chair of ban of Macsó. Later he won the office of judge of the queen's court in 1331 and in 1334 he was the master of the treasury of queen as well. From 1336, he held only the office of the master of the treasury of the queen until his death in 1353.

We have only a few data about Olivér Paksi's career. We do not know whether he held the office of ispán of Szabolcs from 1330, or from 1332. In 1336, he won the office of the judge of the queen's court and he held it until his death in 1360. After king Charles's, death he obtained too many important offices, but it will be the subject of future research.

Based on these, we can conclude that in the Angevin era the king did indeed choose the queen's officers. None of the five officers requested or obtained their possession from the queen.